

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
POLİS AKADEMİYASI

“İxtisasartırma” fakültəsi

“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ İNZİBATI FƏALİYYƏTİ”
KAFEDRASI

Şəhər, rayon nəqliyyatda polis orqanlarının rəhbər vəzifəli əməkdaşları üçün

Mühazirə: “İcra intizamına nəzarətin təşkili”

Vaxt - 2 saat
Mühazirə - 2 saat

Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d., dosent Rafiq Nəcəfquliyev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.
Protokol № _____ 2019-cu il.

Bakı – 2019

Mühazirə: “İcra intizamına nəzarətin təşkili”.

Plan:

Giriş

1. İcra intizamının anlayışı və onun təmin edilməsi işinin təşkili.
2. Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində icra intizamı.

Nəticə

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, Hüquq yayınevini-2016.
2. Polis haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1999.
3. DİN-in 390 nömrəli 13 iyul 2009-cu il tarixli əmri: “Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanları haqqında Əsasnamə”.
4. Metodiki vəsait. Daxili işlər orqanlarında idarəetmənin elmi əsasları. F.Quliyev. Bakı, 2018.
5. Прис И. Управление исполнительной дисциплиной [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ipnou.ru/article.php?idarticle=009482>
6. Абдуллина С.Р. Судебный контроль как способ обеспечения законности и дисциплины в деятельности органов исполнительной власти: дисс...канд.юрид.наук. - Саратов, 2011.С.180.

Giriş

Respublikamızda insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi fəaliyyətinin daha effektiv təşkil edilməsi üçün islahatlar dövrü davam etdirilir. Həmin islahatlar idarəetmə proseslərinin daha asan və məhsuldar təşkil edilməsinə hesablanır. Dövlət idarəetmə prosesində daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin fasiləsiz və effektiv həyata keçirilməsi qəbul edilən idarəetmə qərarlarının icrasının düzgün təşkilindən bilavasitə asılıdır. Bu məqsədlə daxili işlər orqanlarının idarəetmə heyətinə mənsub olan əməkdaşlar tərəfindən icra intizamının anlayışı, onun təmin edilməsi işinin təşkili və daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində icra intizamının təmin edilməsi haqqında nəzəri və normativ məlumatların mənimsənilməsi məqsəduyğun sayılır.

Sual 1. İcra intizamının anlayışı və onun təmin edilməsi işinin təşkili

İcra intizamı hüquqi təbiəti baxımından intizamın bir növü kimi başa düşülə bilər. İntizam - nizam, qayda qanun, səliqə-sahman, qanunla müəyyənləşdirilən iş rejimidir. İcra intizamı məzmununa görə sabit kollektivdə yuxarı səlahiyyətli subyektlər tərəfindən tabeçilikdə olan əməkdaşlara (vəzifəli şəxslərə, dövlət qulluqçularına və s.) verilən əmrlərin, sərəncamların, göstərişlərin və digər hakimiyyət tədbirlərinin tələblərinin həyata keçirilməsidir. Anlayışın məzmununda dövlət orqanları sırasına ilkin olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, icra hakimiyyəti sistemində daxil olan bütün dövlət orqanları, məhkəmə hakimiyyəti sistemində daxil olan məhkəmələr və prokurorluq orqanları aiddir. Konstitusiya və ondan irəli gələrək qəbul edilən normativ hüquqi aktlar, həmçinin idarəetmə aktları ilə həmin adları çəkilən subyektlər üçün müvafiq vəzifə və funksiyalar müəyyən olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən Milli Məclis Azərbaycan Respublikası Prezidentinin seçkiləri, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilər və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarının statusu, məhkəmə quruluşu və hakimlərin statusu, prokurorluq və s. məsələlər üzrə konstitusiya qanunları, qanunlar və qərarlar qəbul edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti öz səlahiyyətləri daxilində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkiləri təyin edir, Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsini Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təsdiqinə təqdim edir, dövlətin iqtisadi və sosial proqramlarını təsdiq edir. Misallardan aydın olur ki, hər iki hakimiyyət istiqaməti çərçivəsində vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün zəruri sayılan təşkilati tədbirlər müəyyən olunmaqla idarəetmə hərəkətləri aparılmalıdır. Təbii ki, bu prosesdə tədbirlərin vaxtında və hərtərəfli təmin edilməsi əsas şərtlərdəndir.

Hüquq ədəbiyyatlarında icra intizamı haqqında söylənilən fikirlər arasında daha çoxluq təşkil edən mövqeyə görə bu anlayış əsasən işəgötürən ilə işçi arasında əmək fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq formalaşır. Müəlliflərin fikrincə, icra intizamı verilən göstərişin (yazılı və ya şifahi) əməkdaş tərəfindən dəqiq və vaxtında icra edilməsini nəzərdə tutan tələblərin məcmusudur. Qeyd edilən tələblərə riayət edilməsi əməkdaşa münasibətdə onun rəhbəri, daxili işlər orqanlarında isə rəisi tərəfindən təmin edilməlidir.

İcra intizamının təmin edilməsi işinin təşkili haqqında danışarkən dövlət idarəetməsində istifadə edilən hüquqi təsir imkanları xüsusilə qeyd edilməlidir. Müasir dövrə qədər formalaşan təsir imkanları müxtəlif cür qruplaşdırılır. Həmin təsir imkanlarının qruplarına əsasən aiddir:

- İnzibati metodlar;
- İqtisadi metodlar;
- Sosial-psixoloji metodlar.

İcra intizamının təmin edilməsi üçün tətbiq edilən inzibati metodlar məzmununda hüquqi göstərişləri əks etdirməklə, idarəetmə subyektinin (rəhbərin, vəzifəli şəxsin və ya kollegial orqanın) hüquqi hakimiyyət iradəsinin birtərəfli ifadəsini əks etdirir. Təcrübi baxımdan bu metodlar imperativ xarakterə malik olmaları ilə digərlərindən fərqlənir.

İdarəetmə subyekti tabeçilikdə olan şəxslər üçün icrası hüquqi cəhətdən məcburi olan idarəetmə qərarlarını qəbul edir. Onların yerinə yetirilməsi izahetmə, təşkilətmə, tərbiyələndirmə, həvəsləndirmə və məcburetə ilə təmin edilir. Məsələn: dövlət orqanının rəhbəri (nazir, sədr, rəis və s.) qəbul etdiyi qərarın icrasının təşkili üçün kurasiya üzrə müavininə, xidmət rəhbərinə və tabeçiliyində olan digər şəxsə idarəetmə qərarının icrası üçün zəruri sayılan tədbirlərin qruplaşdırılması (hüquqi, təşkilati, iqtisadi və s.) üzrə tapşırıqlar verir.

Qeyd edilməsi yerinə düşər ki, hüquq ədəbiyyatlarında inzibati metodlar bəzən birbaşa təsir metodları adlandırılır. Həmin metodlara aşağıdakı əlamətlər xasdır:

- iradəyə birbaşa təsir edir;
- əmredici xarakterə malikdir;
- komandalar birmənalıdır (təbəçilikdə olanlara əmr edildiyi kimi yerinə yetirilməlidir);

- idarəetmənin müxtəlifliyi və əmrlərin eynimənalı olduğundan, onların çoxlu sayda qəbul edilməsi zəruriliyi;

- nəzarət edən aparatın olması;
- həvəsləndirmə tədbirlərinin tətbiqi;

İnzibati metodların növlərinə aiddir:

a) ifadə formasına görə:

- inzibati-hüquqi;
- inzibati-təşkilati.

b) hüquqi xüsusiyyətlərinə görə:

- normativ;
- fərdi.

c) təsir üsuluna görə:

- həvəsləndirici;
- səlahiyyətverici;
- təltifedici.

ç) göstərişlərin formasına görə:

- qəti;
- həvaləedici;
- tövsiyəedici.

Bütün hallarda inzibati metodlardan istifadə edilərkən idarəetmə orqanının iradəsi birtərəfli qaydada təzahür olunur. Hüquqi hakimiyyət formasında onun təzahürü müxtəlif variantlarda mümkündür.

Dövlət idarəetmə təcrübəsində idarə edilənlərin davranışına birbaşa təsir vasitəsi olan idarəetmənin inzibati metodları ilə yanaşı, həmçinin idarəetmənin iqtisadi metodlarından istifadə olunur. Hüquq ədəbiyyatlarında iqtisadi metodlar bəzən, “dolaylı təsir metodları” adlandırılır. Onların köməyi ilə icra hakimiyyəti

orqanı (vəzifəli şəxs) idarə olunan obyektin maddi maraqlarına təsir etməklə istənilən davranışa nail olur.

İdarəetmənin iqtisadi metodlarına aşağıdakı xüsusiyyətlər xasdır:

a) idarəedici təsir dolayı yolla icraçıların tələbatları və maraqları nəzərə alınmaqla həyata keçirilir;

b) idarəetmə aktları müəyyən hərəkətləri etməyə hüquq verir;

c) təcəllikdə olanlarda bir neçə variant davranışdan birini seçməyə imkanı olur;

ç) mübahisələrin həlli imkanının olmasının təmin edilməsi.

İcra hakimiyyətinin həyata keçirilməsi prosesində istifadə olunan idarəetmənin iqtisadi metodlarına aşağıdakıları aid etmək olar:

- mükafatın verilməsi;

- yardımların edilməsi.

Təcrübədə iqtisadi metodlardan istifadə edilməsi dərhal arzu edilən nəticəni vermir, lakin icraçıların aktivliyi hiss olunur və alınan nəticələr mükəmməl olur.

İdarəetmə prosesində özünəməxsus yeri olan idarəedən və idarəolunanların normal qarşılıqlı fəaliyyət sistemi sabitliyi və inkişafı, eləcə də strateji nailiyyətlərin əldə olunmasını təmin edir. İcra hakimiyyətinin həyata keçirilməsində iqtisadi metodlar və həvəsləndirmə institusional əhəmiyyətə malikdir.

İcra intizamının təmin edilməsi üçün aidiyyəti orqanlar (vəzifəli şəxslər) tərəfindən inzibati və iqtisadi metodlarla yanaşı, həmçinin sosial-psixoloji metodlar tətbiq edilir. Həmin metodlara aiddir:

1. Sosioloji metodlar:

- sosial-kütləvi proseslər üçün tətbiq olunan metodlar;

- kollektivlərdə tətbiq edilən idarəetmə metodları;

- şəxsiyyətdə fərdi davranışın idarə olunması metodları.

2. Psixoloji metodlar:

- əməyin humanistləşdirilməsi metodu;

- psixoloji həvəsləndirmə metodu;

- psixoloji əsaslar əsasında işçilərin xırda qruplar və kollektivlər formasında komplektləşdirilməsi metodu.

Subyektin obyektə olan müxtəlif təsir fəndləri idarəetmənin qarşılıqlı əlaqə vasitələrinin vahid istifadəsi şəklində olmalıdır. Təcrübə cəhətdən vəziyyət, fəaliyyət sahəsi, kadr və texniki potensial nəzərə alınmaqla tətbiq edilən müxtəlif təsir metodlarından səmərəli istifadə olunmalıdır. Düzgün təşkil edilmiş idarəetmə prosesində idarəetmə metodları vahid təsir vasitələri sistemini yaradır. Qeyd olunanlara riayət olunmadıqda və ya obyektiv şəraitin əksinə tətbiq olunduqda ziddiyyətlər formalaşır. Təcrübəli rəhbər idarəetmənin bütün metodlarından bacarıqla istifadə etməli və daha çox effektivliyə nail olmalıdır.

Suala yekun vuraraq qeyd edə bilərik ki, icra intizamı dövlət idarəetmə sistemində dövlət orqanlarının gündəlik vəzifə və funksiyalarının həyata keçirilməsində istifadə olunan hüquqi institutdur. İdarəetmənin həyata keçirilməsində səlahiyyətli subyektin verdiyi göstərişlərin həyata keçirilməsinin hüquqi rəsmiləşdirilmə hissəsi məhz icra intizamı sayılır. Odur ki, rəhbərin diqqətdə saxlamalı olduğu məsələlər sitrasında icra intizamı xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Sual 2. Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində icra intizamı

Respublikamızda əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində əsas normativ hüquqi akt olan Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində intizam hüquqi institutunun hər iki növü üzrə qanunverici tərəfindən hüquqi tənzimləmə modeli təsbit edilib. Həmin məcəllənin 7-ci bölməsi “Əmək və icra intizamı” adlanır. Qanunverici bu bölmənin iyirmi səkkizinci fəslində “Əmək və icra intizamının təmin edilməsi qaydaları”nı müəyyən etmişdir. Diqqət çəkən budur ki, qanuvericinin mövqeyinə görə əmək və icra intizamı işin, xidmətin xarakterinə görə müəssisələrdə tərəflərin məsuliyyətini artırmaq məqsədi ilə intizam nizamnamələri ilə tənzim edilir.

Dövlətin hüquq-mühafizə siyasətinin əsas subyektlərindən sayılan daxili işlər orqanlarının gündəlik fəaliyyətinin effektiv təşkil edilməsi prosesində “intizam” hüquqi institutundan aidiyyəti təsir nümunəsində istifadə edilir. İntizam ilə bağlı hüquqi tənzimləmə məzmunca “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda, “Daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında Əsasnamə”də və “DİO-nun İntizam Nizamnaməsi”ndə öz əksini tapmışdır.

Nəzərə alınması vacibdir ki, “Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi haqqında” Əsanamənin “Daxili İşlər nazirliyinin fəaliyyətinin təşkili” bölməsində vurğulanır ki, icra intizamının vəziyyəti DİN-in kollegiya iclasında müzakirə edilir.

Elmi ədəbiyyatlarda intizam bioloji varlıq olan insana xas davranış kimi nəzərdə tutulub. O, insanın (daha dəqiq desək, sabit kollektivdə çalışan əməkdaşın) peşəkar xüsusiyyətlərinin təcəssümü kimi çıxış edir. Məhz bu səbədən də əksər alimlər intizamı orqanda müəyyən təbəqə üzrə vəzifə tutan əməkdaşın müvafiq qaydalara riayət etməyə istiqamətlənmiş davranışı kimi xarakterizə edirlər.

Nəzərə alınması vacibdir ki, intizam anlayışı əsasında dövlət intizamı anlayışı formalaşmışdır. Əcnəbi hüquqşünas alimlərin ortaq fikrinə əsaslanıb demək mümkündür ki, dövlət intizamı dedikdə, müxtəlif subyektlərin fəaliyyətini tənzimləyən dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş qaydalar, tələblər və göstərişlər sistemi başa düşülür.

Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində icra intizamı hüquqi institutu haqqında təsəvvürlərin tam formalaşması baxımından dövlət idarəetməsində intizam anlayışına diqqət edilməsi vacib sayılır. Beləliklə, dövlət idarəetməsində intizam – hüquqi intizamın bir növü olmaqla, dövlət idarəetmə orqanları, vəzifəli şəxslər və təşkilatlar tərəfindən dövlətin müəyyən etdiyi inzibati qaydaların, inzibati tələblərin və göstərişlərin dəqiq və vaxtında icrasındadır.

Rusiyalı hüquqşünas alimlərin ədəbiyyatlarında qeyd edilir ki, icra intizamının təmin edilməsi üçün istifadə ediləcək universal vasitə nəzarətdir və yoxlamadır. Nəzarət dövlət idarəetməsində uzun müddət istifadə edilən və müasir dövrə qədər gəlib çatan ən universal idarəetmə funksiyası sayılır. O, İnzibati hüquq elmində idarəetmənin ümumi funksiyası kimi tədqiq edilir.

Nəzarət ümumi mənada xüsusi səlahiyyətli dövlət orqanları (vəzifəli şəxslər və ya müvəkkil edilən dövlət qulluqlusu) tərəfindən orqan və şəxslərin fəaliyyəti

yətində qanunçuluğun pozulması hallarının aşkar edilməsi məqsədilə daimi və sistemativ həyata keçirilən müşahidədir.

Dövlət idarəetməsində nəzarət orqanlarının növlərinə aid edilir:

- təşkilati müstəqilliyə malik olan dövlət nəzarət orqanları;
- orqanların struktur bölmələri hesab edilən dövlət nəzarət orqanları.

Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində nəzarət qanunvericiliklə hüquqi mexanizm olaraq digər dövlət orqanlarından, xüsusən də mülki təşkilatlardan obyektiv zərurət baxımından fərqli təşkil olunub. "Polis haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 12-ci maddəsi "Polisin fəaliyyətinə nəzarət" adlanır. Qanunvericinin mövqeyinə görə "Polis haqqında" qanunun müddələrinin icrasına idarədaxili və idarədənəzarət nəzarət həyata keçirilir. Polisin fəaliyyətinə idarədaxili nəzarəti Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində Daxili İşlər Nazirliyi, idarədənəzarət nəzarəti isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir. Polis orqanlarında qanunların icrasına nəzarəti qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində məhkəmələr və prokurorluq orqanları həyata keçirir.

Qanunvericinin mövqeyinin təhlilinə əsaslanaraq söylənməsi mümkündür ki, xidməti intizam əsasən idarədaxili nəzarət vasitəsilə, icra intizamı isə hər üç nümunədə təmin edilməlidir. Qeyd edilən üç nümunəyə polisin inzibati, əməliyyat-axtarış və cinayət-prosessual fəaliyyəti daxildir.

İcra intizamının təmin edilməsi məqsədilə ərazi polis orqanının rəisi aşağıdakı təşkilatı həyata keçirməlidir:

1. Daxil olmuş qərarların mahiyyətinin izah edilməsi, məzmunun daha konkretləşdirilməsi və təşkilati planın hazırlanması;
2. Əməkdaşların vəzifəsi, peşəkarlığı və səriştəliliyi əsasında icraçıların seçilməsi;
3. Qarşıda duran vəzifələrin icraçılara çatdırılması, onların təlimatlandırılması və öyrədilməsi;
4. İcraçıların təminatı (hüquqi, maddi-texniki, təşkilati, psixoloji və s.).

Müstəqilliyimizin bərpasından müasir dövrümüzdə qədər milli dövlətçiliyimiz tarixində formalaşan təcrübə əsasında DİO-nun (polisin) fəaliyyətində intizamın təmin edilməsi məqsədilə operativ yoxlamalar, kompleks (inspektor yoxlamaları) yoxlamalar və xidməti yoxlamalar həyata keçirilir.

Ərazi polis orqanlarında icra intizamının təmin edilməsi məqsədilə rəis tərəfindən müxtəlif istiqamətlər üzrə təşkilati tədbirlər həyata keçirilir. Həmin təşkilati tədbirlər sırasına daxildir:

- icraçılara tapşırıqların verilməsi;
- icra müddətinin və nəzarət vaxtının müəyyən edilməsi;
- əməkdaşların təlimatlandırılması;
- əməliyyat müşavirələrinin keçirilməsi;
- zəruri iş şəraitinin yaradılması;

- qərarların icrasına nəzarətin həyata keçirilməsi (hazırlıq üçün vaxtın müəyyən edilməsi, bu qərarlar barədə informasiyanın həcmünün müəyyən edilməsi və verilməsi qaydası).

Qeyd edilənlər ilə yanaşı, polis orqanlarında icra intizamının təmin edilməsi işində effektivliyin artırılması məqsədilə qurulan elektron sənəd dövriyyəsi xüsusilə vurğulana bilər. Həmin proqram imkanları daxilində polis orqanlarında avtomatlaşdırılan məlumatlar hesabına nəzarət (xronologiya üslubunda) və icra müddətlərin düzgün idarəedilməsi, həmçinin icranın operativ izlənməsi və icraçılarla əlaqə saxlamaq mümkündür. Nəzarətdə olan materillər ilə əlaqədar qeyd edilməsi vacibdir ki, texniki imkanlar baxımından elektron sənəd dövriyyəsinin proqram təminatında xüsusi sütunda materialı icra edən şəxsin rəhbəri (orqan rəisi) tərəfindən icra edilən sənədin məruzəsinə (arayış, məktub və s.) razılıq imzasının görsənməsi ilə aidiyyəti nəzarət götürülür.

Nəticə

Mühazirənin birinci sualında qeyd olundu ki, dövlət idarəetmə təcrübəsində idarə edilənlərin davranışına birbaşa təsir vasitəsi olan idarəetmənin inzibati metodları məzmun baxımından imperativ xarakterlidir. İdarəetmə prosesində tətbiq edilən iqtisadi metodlar isə “dolayı təsir metodları” adlanır. Onların köməyi ilə icra hakimiyyəti orqanı (vəzifəli şəxs) idarə olunan obyektin maddi maraqlarına təsir etməklə istənilən davranışa nail olur.

Mühazirənin digər sualı üzrə qeyd olundu ki, daxili işlər orqanlarının gündəlik fəaliyyətinin effektiv təşkil edilməsi prosesində “intizam” hüquqi institutundan aidiyyəti təsir nümunəsində istifadə edilir. Bu hüquqi institut “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda, “Daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında Əsasnamə”də və “DİO-nun İntizam Nizamnaməsi”ndə öz əksini tapmışdır. Onun əsasən iki - xidməti və icra intizam növləri fərqləndirilir.